

Çocuk Edebiyatı ve Bibliyoterapi

SEDAT KARAGÜL*

Özet

Bu çalışmanın amacı, kitaplar aracılığıyla ruhsal yönden iyileşme ve gelişme olarak tanımlanabilecek olan bibliyoterapi yaklaşımının uygulanmasında çocuk edebiyatının yerini ve önemini tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada ilk olarak bibliyoterapinin nasıl bir yaklaşım olduğu açıklanmış, ardından bu yaklaşımda çocuk edebiyatının olanaklarından nasıl yararlanılabileceği belirtilmiştir. Bibliyoterapi sürecinde çocuk edebiyatından etkili bir biçimde yararlanılabilmesi için bu süreçte kullanılacak olan kitapların taşımış oldukları niteliklerin son derece önemli olduğu vurgulanarak bibliyoterapi sürecinde kullanılacak çocuk kitaplarında bulunması gereken temel nitelikler açıklanmıştır. Son olarak bibliyoterapi yaklaşımında çocuk edebiyatının kullanılmasına yönelik birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bibliyoterapi, çocuk edebiyatı, psikolojik gelişim

Abstract

The aim of this study, to discuss the implementation of the bibliotherapy approach to be defined by the books as an improvement and development in the status and importance of children's literature. In accordance with this purpose in the study how the bibliotherapy was an approach as first, behind this approach was how to be used for the opportunities of children's literature. For the benefits of children's literature in the bibliotherapy process, the qualifications of the books to be used in this process to be emphasized extremely it was important and in children's books to be used in the bibliotherapy process required basic qualifications was explained. Finally, some recommendations was given for the use of children's literature in the bibliotherapy approach.

Keywords: Bibliotherapy, children's literature, psychological development

Giriş

Çeşitli kaynaklarda “okuma yoluyla sağaltım” (Yeşilyaprak, 2008; Bulut, 2010), “okuma yoluyla teşhis ve tedavi” (Sayın, 1977), “kitapla terapi” (Turan, 2005), “kitaplar aracılığıyla kişinin sorunlarını tanıyıp çözebilmesine yardım yaklaşımı” (Öner, 2007), “dilekleri hudutlandırılmış kişinin sabırlı okumaya tahsisi” (Altay, 1969), “bilgi ile iyileşme” (Yılmaz, 2014), “bibliyopsikolojik danışma” (Karacan Özdemir, 2016) biçiminde tanımlanan bibliyoterapi, yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere kişinin karşılaşmış olduğu psikolojik sorunların aşılmasında edebiyatın ruhsal yönden arındırıcı ve iyileştirici özelliklerinden yararlanılmasına dayanan ve bu süreçte iyileştirici etkisiyle olduğu kadar, önleyici etkisiyle de dikkat çeken bir yaklaşımdır.

Okuma eylemi ile ruh sağlığı arasında derin bir ilişki olduğu, konuyla ilgili kaynaklarda (Sever, 2004; Ülper, 2009; Grabe, 2010; Öncü, 2012; Llosa ve Fuentes, 2014; Proust, 2016) sıklıkla vurgulanmıştır. Öyle ki Proust (2016), okumayı “özgün psikolojik edim” olarak tanımlamaktan kendini alıkoyamamıştır. Okuma, kuşkusuz kişileri ruhsal yönden rahatlatan bir nitelik taşımaktadır. Sever (2004, s. 17)’e göre okuma eyleminin insanların kişiliğini, değerlerini ve ilgisini etkileyen bir niteliği vardır. Bu etkileme, duyuşsal boyutlu değişimlere neden olabilmektedir. Özellikle yazınsal metinler, insanlığın duygu ve düşünce birikimini en zengin ve etkili biçimde ortaya koyan ürünlerdir. Okuma, kişileri çeşitli duygu, düşünce ve eylem biçimleriyle karşılaştırır. Bu bağlamda okuma, kişilerin arınma (katarsis) sağlama, içgörü ve hoşgörü kazanma, özdeşim kurma vb. duyuşsal boyutlu davranışlar kazanmasında ve beğeni düzeylerinin yükseltilmesinde etkili olan bir süreçtir. Öncü (2012, s. 149)’nün de belirttiği gibi okuma yoluyla insan, bu dünyada yalnız olmadığını anlar. Her insan yaşamında bazı travmalarla, bazı korkularla, bazı coşkularla karşı karşıya gelebileceği gerçeğini öğrenir. Evrende yalnız olmadığını öğrenen insan, kendine güç ve umut verir.

Kişinin evrende yalnız olmadığını öğrenebilmesinin temel koşullarından biri, kişinin evrendeki yerini kestirebilmesidir. Bunun için de kişinin öncelikle kendini tanıması, kim olduğuna dair bir algı taşıması, kısacası bir özbilince sahip olması gerekmektedir. Felski (2016)’ye göre, kim olduğumuza dair algımız dünyadaki muhtelif olma biçimlerimize ve ötekilere ayak uydurma yahut onlarla çatışma anlayışımıza içkindir. Buna göre özbilince, yani kişinin kendini kendi düşüncesinin nesnesi kılabilmesi ancak benliğin ötekilikle karşılaşmasıyla mümkün hale gelir. Bu bağlamda edebiyat metinleri bize yeni görme biçimleri, yüksek özkavrayış anları, Proust’un benliği okumak

dediği şeyin (çünkü Proust'a göre her okur, okuma esnasında kendi benliğini okur) farklı şekillerini sunarak kim olduğumuza dair algımızın daha doğru ve sağlıklı bir biçimde oluşmasına yardımcı olurlar. Bu durum da kişilerin psikolojik gelişimlerinin sağlıklı temeller üzerine oturtulmasında son derece önemli bir etkidir.

Edebiyatın kişilerin ruh sağlığı üzerinde son derece büyük etkileri vardır. Llosa ve Fuentes (2014)'e göre edebiyat, kişilerin gerçek yaşamda karşılarına dikilen terslikleri ve uğradıkları düş kırıklıklarını giderir. Böylece ruhsal açıdan daha sağlıklı olmalarına katkıda bulunur. Öyle ki, eğer dünya edebiyatsız bir yer olsaydı kuşkusuz uygarlıktan nasibini almamış, barbarlığın baskın çıktığı, duyarlıktan yoksun, söz fukarası, cehaletin kol gezdiği, salt içgüdüleriyle davranan, tutkuyu ve sevmeyi bilmeyen insanlarla dolu bir yer olurdu. Dahası, böyle bir dünya, yaşamın katlanılmaz tekdüzeliğiyle de kalmaz, insan yaşamının başka türlü olamayacağı, hep böyle kalacağı, bunu hiç kimsenin ve hiçbir şeyin değiştiremeyeceği duygusundan kaynaklanan kopkoyu bir karamsarlığın boyunduruğuna girerdi.

Edebiyat yapıtlarının kişilerin kendini, insanı ve yaşamı tanımalarına olanak tanıyıcı, kişileri ruhsal yönden rahatlatıcı, karamsarlıkları yok ederek zorluklar ve sorunlar karşısında umut aşılایıcı, içgörü ve hoşgörü kazandırıcı, yol gösterici, empati kurmaya olanak tanıyıcı vb. niteliklerinin olması kişilerin karşılaşmış oldukları psikolojik sorunların çözülmesi sürecinde edebiyat yapıtlarının sanatsal gücünden yararlanılması fikrini ortaya çıkarmıştır. Böylece bilim dünyası, adına “bibliyoterapi” denilen yeni bir yaklaşımla tanışma olanağı bulmuştur.

Bibliyoterapi terimi, tarihte ilk kez 1916 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nde Birlik Mezhebi (Unitarian Church) rahiplerinden Samuel Crother tarafından kullanılmış ve “sorunları olan insanların bir kitap etrafında toplanmasıyla yapılan bir tedavi” olarak tanımlanmıştır. Yirminci yüzyılın başlarında kütüphaneciler, ruh sağlığı sorunu olanlara yardım için doktorlarla birlikte çalışmaya başladıklarında bibliyoterapi tekniği dikkatlerini çekmiştir. 1920'lerde kütüphane şefi olan Sadie Peterson Delaney, Alabama Eyaleti Askeri Hastanesi'nde kitapları, gazilerin psikolojik ve fiziksel rahatsızlıklarının tedavisinde kullanmıştır. Delaney, gerçekleştirmiş olduğu bu süreci “seçilmiş okuma kaynakları kullanılarak bir hastanın tedavi edilmesi” şeklinde tanımlamıştır. Sosyal araştırmacılarla ve psikiyatristlerle beraber bir ekip halinde çalışan bu grubun amacı, hastaların kendileri ve dış dünya ile iletişim kurmalarını sağlamaktı. Delaney'in bu bütüncül yaklaşımı, kısa sürede “kitap grupları”na da aşarak

“öykü saatleri, hobi kulüpleri ve tartışma grupları”na kadar genişlemiştir. Delaney’in yöntemi oldukça yaygın kabul görmüş ve dünya çapında bir üne kavuşmuştur. Delaney, bibliyoterapi tekniğini anlatmak üzere 1924-1958 yılları arasında konferanslar vermiş, psikoloji derslerinde bibliyoterapiyi anlatmış ve kütüphanecilere bibliyoterapi konusunda eğitim seminerleri düzenlemiştir (Jones, 2006’dan akt.: Bulut, 2010, s. 48). Böylece bibliyoterapi, başta psikoloji olmak üzere eğitim ve sosyoloji gibi alanlarda tanınarak kullanılan ve benimsenen bir iyileştirme yaklaşımı olmuştur.

Bibliyoterapi teriminin “terapi” sözcüğünü barındırması, Öner (2007, s. 136)’in de belirttiği gibi bu yaklaşımın yalnızca psikolojiyle ilgili klinik bir uygulama olduğu izlenimini vermemelidir. Aslında bibliyoterapi; doğru zamanda, doğru kişiyle, doğru kitabı buluşturarak kişinin rahatlamasına yardımcı olabilmektir. Buna göre bibliyoterapi, salt psikolojiye yaslanan klinik bir uygulama olmanın ötesinde Leana-Taşçılar (2012, s. 118)’ın da vurguladığı gibi, okumayı seven öğrencileri edebiyatla bir araya getirerek kendi iç dünyalarını anlama ve irdeleme konusunda uygulanabilecek bir tekniktir. Stamps (2003)’a göre de bibliyoterapi, psikolojik danışmanların tedavi sürecinde danışanlarına kullanımı dışında, sınıfta önleyici rehberlik kapsamında öğrenme güçlüğü çeken öğrencilerden üstün yetenekli öğrencilere kadar her alanda yararlanılabilecek bir yaklaşımdır. İltter (2015, s. 109) de bu konuda yapmış olduğu bir tez çalışmasında yalnız terapi amaçlı kullanılan bir yaklaşım değil, önleyici etkisinin de yüksek olduğu bilinen bibliyoterapi tekniğinin okullarda da sınıf içinde, öğretmenlere verilecek bir eğitim sonrasında, önleyici olarak kullanılmasının yararlı olacağını belirtmiştir. Bu nedenle bibliyoterapiyi yalnızca psikolojiyle sınırlı terapötik bir uygulama olarak algılamak, doğru bir yaklaşım olmaktan son derece uzaktır.

Bibliyoterapi, edebiyatın insan psikolojisi üzerinde büyük etkileri olduğu varsayımına dayanan bir yaklaşımdır. Kitapların insanların ruhsal yapısı üzerindeki iyileştirici etkileri, yüzyıllar öncesinde keşfedilmiştir. Öyle ki, Riordan ve Wilson (1989)’ın aktardığına göre Eski Yunan’da bir kütüphanenin giriş kapısının üzerinde “İnsan Ruhunun İyileştirildiği Yer” yazıyordu. Bu bilgi, kitapların yüzyıllardır insanlar için adeta birer psikolojik danışmanlık görevini üstlendiğinin en somut kanıtlarından biridir. Bu noktadan hareketle bibliyoterapinin temel amacı, Öner (2007)’in de belirttiği gibi, kitaplar aracılığıyla insanın kendisini tanıyıp içgörüsü kazanabilmesine yardımcı olabilmektir. Bu yolla insanın kendi kişiliğini tanımasına yardımcı olunarak gelişimine katkıda bulunurken, aynı zamanda da insanlar arasında farklı bir iletişim süreci de başlatılmış olmaktadır. Maidman Joshua & DiMenna (2000)’ya göre de bibliyoterapinin temel

amaçları; bilgi vermek, anlayış kazandırmak, sorunlar hakkında tartışmayı teşvik etmek, yeni değerleri ve tutumları iletmek, diğer insanların da benzer problemleri olduğu bilincini oluşturmak ve sorunlara gerçekçi çözümler sağlamaktır.

Bibliyoterapi, ruhsal sorunlar yaşayan kişilerin iyileştirilmesi sürecinde yararlanılan en işlevsel yaklaşımlardan biri olma niteliği taşımaktadır. Bunun en önemli nedenleri arasında Bulut (2010)'un Gregory, Canning, Lee ve Wise (2004)'den aktardığı saptamalara göre; bibliyoterapinin herkes tarafından kolayca ulaşılabilir, çabuk ve ucuz olması, kişilerin yaşamına fazla müdahale etmemesi, danışanların etkilenme riskinin olmaması, geleneksel terapide görüşmeye gelme isteksizliğinin bu yöntemde olmaması ve tedavi süresini kısaltması gibi etkenler yer almaktadır. Bununla birlikte bibliyoterapinin psikolojik tedavi maliyetlerini düşürmesi, bekleme süresini ortadan kaldırması, tedavi için yolculuk yapmayı gerektirmemesi, danışana kendi hızında ilerleme olanağı tanınması, kişinin bağımsızlık duygusunu artırması ve kendine güven duymasını sağlaması da bu yöntemin etkililiğini ve işlevselliğini artırmaktadır.

Bibliyoterapi Sürecinde Çocuk Edebiyatından Yararlanma

Kişilerin ruhsal yapıları, çocukluk yıllarından itibaren biçimlenmeye başlamaktadır. Gönen ve Veziroğlu (2017, s. 5)'nin belirttiği gibi, Psikolog Erik Erikson, insanın duygusal ve sosyal gelişiminin aşamalar halinde ilerlediğini savunmaktadır ve her aşamanın merkezinde bireyin karşılanması gereken bir durum veya problemin varlığından söz etmektedir. Erikson'un teorisinde sonraki aşamalarda başarı, kişinin daha önceki aşamaları nasıl atlattığına bağlıdır. Bu teoride, güven duygusunun yaşamın ilk yılında kazanılması gerektiği, özerklik duygusunun 3 yaş civarında farkına varılması gerektiği, 3-6 yaş arasında girişkenlik duygusunun geliştiği, çalışkanlık ve başarı duygusunun 6-12 yaşlarda belirgin olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ergenlik döneminde kimlik algısı, ilk yetişkinlikte yalnızlık ve üretkenlik, sonrasında da bütünlük kurma algılarıyla devam eden bir süreç yaşanmaktadır.

Ruh sağlığının temellerinin çocukluk yıllarında atılıyor olması, kişilerin tüm yaşamları boyunca sağlıklı bir psikolojiye sahip olabilmeleri için erken çocukluk döneminden başlayarak bu konuda bilinçli ve dizgesel bir çaba içinde olunmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda kişilerin erken çocukluk döneminden itibaren nitelikli çocuk edebiyatı yapıtlarıyla buluşturulması son derece büyük bir önem taşımaktadır. Bir başka deyişle bibliyoterapi sürecinin bu noktada bir bakıma önleyici ve yapılandırıcı bir yaklaşım

olarak çocukların sağlıklı bir psikolojik yapıya sahip olabilmeleri için duyarlı bir yaklaşımla işekoşulması söz konusu olmalıdır. Sever (2007, s. 3)'in de belirttiği gibi, çocuğun gelişim sürecindeki gereksinmelerinin karşılanmasında, sanatçı duyarlılığı ile hazırlanmış kitaplar önemli bir sorumluluk üstlenmektedir. Kitaplar, 1-2 yaşından başlayarak çocuğun görsel ve yazılı araçlarla iletişimini başlatmakta; çocuğa rengin, çizginin ve sözcüklerin oluşturduğu estetik bir dille yaşam ve insan gerçekliğinin ilk kesitlerini sunmaktadır. Bu bağlamda nitelikli kitapların, çocukla yazılı ve görsel kültür arasındaki ilişkinin başlatıcısı olduğu görülmektedir. Çocukların yaşamı ve insanı öğrendiği dönemde nitelikli çocuk edebiyatı yapıtları, onların hem toplumsallaşmaları hem dilsel becerilerini ve yaratıcılıklarını geliştirmeleri hem de bilişsel öğrenmeleri için doğal yaşantı ortamları hazırlamaktadır.

Çocuk edebiyatı, çocukların gelişimsel dönemleri ile yakından ilişkilidir. Çocukların kendi ihtiyaçları, ilgileri, yeterlilikleri vardır ve çocuklar, bu değişkenler doğrultusunda kendi dünyalarını yapılandırır. Bu yapılandırma süreci, doğrudan yapılan yönlendirmelerden çok, yaşantının özünü önemli derecede etkileyen biyolojik, kültürel ve yaşam deneyimlerinin etkileşimi ile şekillenir. Çocuklar yeni deneyimlerle karşılaştıkça beyinlerinde var olan yapıları değiştirirler veya bu yapıları yenilerini eklerler (Gönen ve Veziroğlu, 2017, s. 3). Bu bağlamda nitelikli çocuk edebiyatı yapıtları, çocukların yeni deneyimlerle karşılaşmasında son derece önemli bir rol üstlenir ve böylece çocukların beyinlerinde var olan yapıları değiştirmelerinde ve bu yapıları yenilerini eklemelerinde kritik bir önem taşır. Sever (2013, s. 74)'in de belirttiği gibi kitaplar, değişik kültürlerden örnekler sunarak çocuğun yaşam deneyimini zenginleştirir. Çocuklara sunulan bu yaşam deneyimi, onlara içinde yaşadığı toplumun insan ilişkilerini tanıtır, bu ilişkileri, okuduğu farklı kültürleri tanıtan kitaplardaki insan ilişkileriyle karşılaştırma olanağı sunar. Çocuğun kendini tanımasına, değerli bulmasına yardımcı olur. Toplumlarda kabul gören, daha çok benimsenen ya da kabul görmeyen, karşı çıkılan tutum ve davranışların çocuk tarafından sezilmesine olanak tanır. Çocuklara anne, baba, kardeş dışında ilişki kurabileceği yeni arkadaşların, komşuların yer aldığı yepyeni bir ortam sunar. Bu ilişkileri, içinde sorunların, sevinçlerin, dayanışmanın, paylaşmanın olduğu değişik durumlarla örneklendirerek çocuk için yeni yaşam kesitleri oluşturur. Böylece çocuklara kendileriyle, çevresindeki yetişkinlerle, arkadaşlarıyla, kardeş(ler) ile yaşayabileceği sorunların çözümüne ilişkin ipuçları sunar. Bununla birlikte çocuklar, kendilerine sunulan yaşam deneyimleri yoluyla, insanların farklı işler yaparak yaşamlarını sürdürdüklerini, değişik kişilik özelliklerine, duygu ve

düşüncelere sahip olduklarını, olabileceklerini anlar. Kitaplarda yaratılan kahramanlarla, birçok konuda, amaca uygun karar vermenin yolları ve aşamaları örneklendirilir; çocuklara bu kararları değerlendirme olanağı yaratılır.

Çocuk edebiyatı yapıtlarından yararlanarak çocukların sağlıklı bir psikolojik yapıya sahip olabilmelerini sağlamak, kendi içinde aşamalı bir süreçtir. Bunun için bu süreçte son derece dikkatli, bilinçli ve dizgesel bir tutum içinde olmak gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle yapılması gereken, çocuk edebiyatı yapıtlarıyla buluşturulacak olan çocuğun çok iyi tanınmasıdır. Çocuğu tanımadan çocuğun ilgilerini, beğenilerini, gereksinimlerini ve okuma düzeyini bilmek olanaklı değildir. Bu değişkenler bilinmeden çocuğa rastgele kitaplar sunulması da elbette bu süreçte istenilen sonuçlara ulaşılmasını mümkün kılmayacaktır.

Çocuk edebiyatını çocuktan bağımsız düşünmek elbette olanaksızdır. Şirin (2016, s. 33)'in de belirttiği gibi, çocuk edebiyatında tema, konu ve içeriğin yanısıra biçim ve biçemi belirleyen üç temel kavram “çocuk bakışı”, “çocuğa görelilik” ve “çocuk gerçekliği”dir. Fazıl Hüsnü Dağlarca bu üç temel kavramı “çocuğun baktığı yerden bakmak ve gördüğünü görmek” biçiminde yorumlamıştır. Çocuğu tanımadan çocuğun baktığın yerden bakabilmek ve gördüğünü görebilmek olanaklı değildir. Bu nedenle çocuğun tanınmadığı bir ortamda çocuk edebiyatından da söz edilemez. Dolayısıyla bibliyoterapi sürecinde çocuk edebiyatından yararlanılmak isteniyorsa ilk olarak çocuğun çok iyi tanınması son derece önemli ve gereklidir.

Bibliyoterapi sürecinde çocuk edebiyatından etkili bir biçimde yararlanabilmenin bir diğer koşulu, edebiyat yapıtlarının insan psikolojisi üzerinde etkili olduğuna inanmaktır. Bu koşul aslında yalnızca bibliyoterapi için değil, hemen her tür tedavi yöntemi için geçerli olan bir koşuldur. Eğer kişi, tedavi sürecinde kullanılan araçların yararlı olacağına inanmazsa o kişinin tedaviden yeterince yanıt alması, çoğu zaman güçleşmektedir. Bibliyoterapi sürecinin temel aracı edebiyat yapıtları olduğundan kişi, öncelikle edebiyat yapıtlarının insanlar üzerindeki etkisi konusunda bilgilendirilmeli ve bu konuda güdülenmelidir. İltter (2015)'in Aiex (1993)'ten aktardığına göre kişilerin edebiyat yapıtlarından yararlanılması konusunda güdülenmesi için başlangıçta ilginç birtakım uygulamalara başvurulabilir. Örneğin, bibliyoterapi sürecinde yararlanılacak bir kitabın kapağı gösterilerek kişinin, kitabın içeriğine ilişkin tahminlerde bulunmasını istemek bu uygulamalardan biri olabilir. Bununla birlikte kitabın okunmasına başlamadan önce okunacak kitabın konusuyla ilgili çocuğa bir kısa film izletmek ya da bir fotoğraf, resim veya karikatür

göstererek bunlarla ilgili kısa konuşmalar, yorumlamalar yapmak da çocuğun kitabı okumaya güdülenmesi konusunda etkili olabilecek uygulama örneklerindedir.

Bibliyoterapi sürecinde çocuk kitaplarından yararlanırken yapılabilecek en etkili uygulamalardan biri, okunan kitap hakkında çocukla sohbet etmektir. Bu sohbet esnasında çocuğa “Bu kitabı beğendin mi? Neden?”, “Kitaptaki hangi karakteri kendine daha yakın hissettin?”, “Kitabın kahramanı, yaşadığı sorunların üstesinden nasıl geliyordu?”, “Sen kahramanın yerinde olsaydın öyküdeki zorlukların üstesinden gelebilmek için nasıl davranırdın?”, “Öyküdeki kahramanın yerinde sen olsaydın o olay karşısında neler hissederdin?” gibi sorular sorulması, hem çocuğun içinde bulunduğu ruhsal durumun saptanmasına yardımcı olacak hem de çocuğun kitaptaki karakterlere öykünmesine, onlarla özdeşim kurmasına olanak tanıyarak yaşama dair deneyimler ve duyarlıklar edinmesine katkıda bulunacaktır.

Okunan kitabın çocuk tarafından nasıl algılandığını, çocuğun ruhsal dünyasında nasıl bir etki bıraktığını belirlemek, bibliyoterapi sürecinde son derece önemlidir. Bunun için de yapılabilecek birtakım uygulamalar vardır. Çocuğun okumuş olduğu öyküyü yeniden kurgulamasını istemek ya da okumuş olduğu öyküye farklı sonlar oluşturmasını beklemek bu uygulamalara birer örnek niteliğindedir. Okunan öykünün çocuk tarafından yeniden kurgulanması, öykünün çocukta ne yönde bir etki oluşturduğunun belirlenmesi konusunda son derece etkili olacaktır. Çünkü çocuk, öyküyü kendi cümleleriyle yeniden oluştururken kurgunun onda bıraktığı etkiden yola çıkarak öyküyü yazma yoluna gidecektir. Söz gelimi, kendi oluşturduğu kurguda kahramanın öyküde geçen ama onun hoşuna gitmeyen yönlerine, davranışlarına yer vermeyecektir. Bununla birlikte eğer öyküde onun hoşuna gitmeyen ya da onu rahatsız eden bir olay yaşanmışsa, kendi kurgusunda bu olaydan hiç söz etmeyecek, başka bir ifadeyle o olayı görmezden gelecektir. Bu uygulamaları gerçekleştirirken de çocukla mümkün olduğunca konuşmaya çalışmak, sürecin başarısı açısından önemli ve gereklidir. Bu nedenle çocuğun okumuş olduğu öyküye bağlı kalarak oluşturduğu kurguyla ilgili onunla konuşmak, ona sorular sormak son derece önemlidir. Örneğin, çocuğa “Öyküde karakter aslında burada çok farklı davranmıştı. Senin kurgunda ise çok daha farklı bir tutum sergiliyor. Bunun nedeni ne olabilir?”, “Öyküde bence çok ilginç bir olay yaşanmıştı. Ancak senin kurgunda bu olay yer almıyor. Niçin bu olaya yer vermedin?” gibi sorular sorulabilir. Çocuğun bu sorulara vermiş olduğu yanıtlardan yola çıkarak onun ruh durumu hakkında ayrıntılı bilgilere sahip olunabileceği gibi, öykünün de çocuk tarafından daha iyi anlaşılmasına, çocukla okumuş olduğu kitap arasındaki yazınsal iletişimin daha sağlıklı bir nitelik kazanmasına

olanak tanınmış olunacaktır. Bu bağlamda bibliyoterapi yaklaşımında çocuk edebiyatından etkin bir biçimde yararlanabilmenin önemli koşullarından birinin çocukla kitap arasında sağlıklı ve nitelikli bir iletişim sürecinin sağlanması olduğu unutulmamalıdır. Bu noktada çocukla kitap arasındaki yazınsal iletişim sürecinin niteliğini belirleyen en temel değişken de elbette bibliyoterapi yaklaşımında çocukla buluşturulan kitapların taşıdığı özelliklerdir.

Bibliyoterapi Sürecinde Kullanılacak Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Temel Nitelikler

Bibliyoterapi sürecinde çocuk edebiyatının olanaklarından etkili bir biçimde yararlanmak adına bu süreçte kullanılan yapıtların seçiminde son derece dikkatli ve özenli bir tutum içinde olmak gerekmektedir. Burada önemli olanın çocuğun kitap okuması değil, çocuğun nitelikli kitap okuması olduğu bilinmelidir. Bu bağlamda ilk olarak göz önünde bulundurulması gereken temel nitelik, çocuk kitaplarının taşıdığı estetik değer olmasıdır. Estetik bir niteliğe sahip olmayan kitapların çocuklarla buluşturulmaması gerekmektedir. Bir kitabın estetik değer taşıyıp taşımadığının en önemli göstergelerinden biri de kullanılan dilin niteliğidir. Eagleton (2016, s. 13)'ün da ifade ettiği gibi “edebi” eser derken kastedilen şey, kısmen, ne söylediği nasıl söylediğine dayanarak alınması gereken eserdir. Buna göre edebi eser, içeriğin, içeriğin sunulduğu dilden ayrı düşünülemediği yazı türüdür. Edebi eserlerde dil, gerçekliğin yahut deneyimin basit bir aracı değil, esasıdır. Bu bağlamda çocuklarla buluşturulan kitapların ilk olarak dil ve anlatım bakımından kusursuz, akıcı ve içten bir Türkçe ile kaleme alınmış, Türkçenin zengin anlatım olanaklarının ustaca örneklendirildiği eserler olmasına özen gösterilmelidir. Bununla birlikte çocuklarla buluşturulmak üzere seçilen kitapların konu ve kurgu özelliklerinin de çocuğun gelişim düzeyine uygun olmasına dikkat edilmeli, sıradanlıktan uzak bir konunun özgün bir kurguyla işlendiği yapıtların çocuklarla buluşturulması konusunda özenli davranılmalıdır.

Bibliyoterapi, kişinin kendi yaşadığı sorunu, okuduğu kitaptaki kahramanın sorunuyla özdeşleştirerek olayı içselleştirmesi, farklı bakış açılarına ulaşması ve çözümle ilgili farkındalık kazanması için kullanılan bir terapi tekniğidir (Karagöz, 2015, s. 488). Bu nedenle kitap seçiminde dikkatle sorgulanması gereken önemli niteliklerden biri de kitaplarda yer alan “karakterler”dir. Bibliyoterapi sürecinde çocuklarla buluşturulacak olan kitaplarda yer alan karakterler, çocukların ruhsal gelişimi açısından büyük öneme sahip olan bir içyapı özelliği niteliğindedir. Çünkü Yılmaz (2012,

s. 491)'ın da belirttiği gibi çocuklar, sanatçı bakış açısıyla yoğrulmuş karakterler yoluyla, gerçek yaşamlarında ve düşsel dünyalarında kurdukları etkileşimlerle kendilerine ait olan evrenlerinde yaşamı keşfe çıkarlar. Kahramanların değişik durumlar karşısındaki duruşları, eylemleri, düşünceleri, sözleri çocuk okurlar için kendilerini ve dış dünyayı tanımalarına yönelik ipuçları sunar. Çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin bu işlevleri yerine getirebilmesi için ustaca geliştirilmiş olması ve çocuğun özdeşim kurabileceği özellikler taşıması gerekmektedir. Bir başka deyişle çocuk, okuduğu kitapta yer alan kahramanın yerine kendisini koyabilmeli, onun karşılaştığı olay ve sorunlar karşısında neler hissetmiş olabileceğini anlamaya çalışabilmelidir. Bunun için de çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin, çocuğun gözünde canlandırmasına olanak tanıyabilecek bir biçimde betimlenmesi, fiziksel, ruhsal, sosyal ve kişilik özelliklerinin ayrıntılı olarak okura tanıtılması, bununla birlikte kahramanın çocuk okurla benzer yaş düzeyinde olması büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla bibliyoterapi sürecinde kullanılmak üzere seçilen kitaplardaki karakterlerin bu özellikleri taşıyor olmasına dikkat edilmeli ve bu konuda gereken duyarlılık gösterilmelidir.

Bibliyoterapi sürecinde çocuklarla buluşturulacak olan kitaplarda bulunması gereken bir diğer önemli nitelik, kitabın çocuğun sıklıkla hayal kurmasına olanak tanıyan bir kurguya sahip olmasıdır. Bilindiği gibi hayal kurmanın psikolojiyi rahatlatıcı, moral verici, geleceğe dair umut aşılayıcı, yaratıcılık ve düşünme becerilerini geliştirici vb. özellikleri vardır. Bu nedenle kişide sağlıklı bir psikolojik yapının oluşturulmasında hayal kurmanın rolü büyüktür. Bu bağlamda bu süreçte çocuklarla buluşturulan kitapların çocukların merak duygusunu uyaran, onları düşünmeye ve hayal kurmaya yönlendiren nitelikte olması son derece önemlidir.

Sonuç ve Öneriler

Kişilerin sağlıklı bir psikolojik yapıya sahip olması, hem birey hem de toplum yaşamının niteliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle erken çocukluk döneminden başlayarak kişilerin ruh sağlığını sağlam temeller üzerine oturtmak için bilinçli ve dizgesel bir çaba içinde olunması gerekmektedir.

Kişilerin ruh sağlığının sağlam temeller üzerine inşa edilebilmesi için öncelikle kişinin kendini, insanı ve yaşamı tanıması, insan ve toplum yaşamına ilişkin çok sayıda yeni deneyimler edinmesi ve kendini özgürce gerçekleştirebilmesi gerekir. Erken çocukluk döneminden itibaren kişide bu etkileri bırakabilecek araçların başında ise nitelikli çocuk edebiyatı yapıtları

gelmektedir. Nitelikli çocuk edebiyatı yapıtları; konu ve kurgu özellikleriyle, barındırdıkları iletilerle, çocuğun öykünmesine ve özdeşim kurmasına olanak tanıyan karakterlerle çocukların ruhsal gelişimlerine son derece büyük etkiler sağlarlar. Bu nedenle çocukların psikolojik gelişimlerinin sağlanmasında çocuk edebiyatının olanaklarından yararlanılması son derece önemlidir.

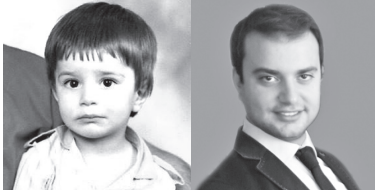
Bibliyoterapi sürecinde çocuk edebiyatının olanaklarından yararlanırken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, nitelikli yapıtlarla niteliksiz yapıtları birbirinden ayırt edebilme yeterliliğidir. Bu süreçte “Çocuğum okusun da ne okursa okusun” anlayışının son derece olumsuz sonuçlar doğurabileceği bilinmelidir. Bu nedenle bibliyoterapi sürecinde çocuğun ilgilerine, gelişim düzeyine, beklentilerine uygun nitelikli edebiyat yapıtlarını seçmeye özen gösterilmelidir. Bu noktada hangi yapıtların nitelikli, hangi yapıtların niteliksiz olduğunu belirleyebilmek kadar çocuğu çok iyi tanımanın da oldukça önemli olduğu bir gerçektir. Bu bağlamda anne babalar ve öğretmenler, çocukları tanıma konusunda bilinçli bir çaba içinde olmalı, bu doğrultuda onları sık sık gözlemlemeli ve onlarla her fırsatta sohbet etmelidir. Özellikle kitaplardan da yola çıkılarak yapılan konuşmaların hem çocuğun tanınmasına katkıda bulunacağı hem de çocuğun içinde bulunduğu psikolojik durumun saptanmasına olanak tanyacağı unutulmamalıdır.

Bibliyoterapi sürecinde yalnızca tek bir yazınsal türe bağlı kalınmamalı, bu süreçte farklı türlerin çocuk psikolojisi üzerindeki etkisinden de yararlanılmalıdır. Özellikle masal ve şiir türlerinin çocuklar üzerinde oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Masal ve şiir türlerinin çocukta konuşma ve dinleme isteği uyandırması, eğlendirici, düşündürücü, bellekte kalıcı özellikler taşıması gibi niteliklere sahip oldukları göz önünde bulundurulduğunda çocukların psikolojik gelişimlerinin sağlanmasında bu iki yazınsal türün ne denli büyük öneme sahip olduğu açıkça görülecektir.

Çocuk kitapları, çocukların sağlıklı bir psikolojik yapıya sahip olmalarında kullanılan araçlar olduğu gibi, aynı zamanda yaşamın birtakım zorluklarıyla karşı karşıya kalmış olan çocukların bu zorlukları aşmalarında da onlara yardımcı olacak en etkili araçlardan biri olma niteliği taşımaktadır. Örneğin anne babası boşanmış ya da çok sevdiği bir yakını vefat etmiş olan bir çocuk, yaşamış olduğu zorlukların üstesinden kitaplar aracılığıyla gelebilir. Burada yaşam gerçeklerinin (ölüm, boşanma, şiddet, aşk vb.) çocuktan gizlenmesi gerektiği gibi bir yanlışlığa düşülmemelidir. Çünkü burada çocuk edebiyatına düşen görev, birtakım yaşam gerçeklerini çocuktan gizlemek değil, tam aksine çocuğu yaşamın tüm gerçeklerine hazırlamaktır. Çocuk edebiyatına

“çocuğa polyannacılık oynamak” gibi bir işlev yüklemenin çocuğa hiçbir yarar sağlamayacağı bilinmelidir.

Nitelikli çocuk edebiyatı yapıtları, çocuğun kendi dünyasına, kendi sorunlarına benzer bir dünyayı farklı ve çok açılı bir anlatımla ona sunarak çocuğun insana ve yaşama ilişkin deneyimler ve duyarlıklar kazanmasına ve böylelikle bilişsel ve kültürel olduğu kadar psikolojik olarak da olgunlaşmasına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda çocuk edebiyatının çocukların bireysel ve toplumsal gelişimindeki yol gösterici özelliğinden olabildiğince yararlanma konusunda bilinçli, özenli ve duyarlı bir yaklaşım içinde olunmalıdır.

* Sedat Karagül

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Türkiye
sedatkaragul@gmail.com

Kaynakça

- Altay, G. (1969). Bibliyoterapi ve kütüphaneciler. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(4), 241-243.
- Bulut, S. (2010). Yetişkinlerle yapılan psikolojik danışmada bibliyoterapi (okuma yoluyla sağaltım) yönteminin kullanılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(33), 46-56.
- Eagleton, T. (2016). *Edebiyat nasıl okunur?* (E. Ersavcı, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Felski, R. (2016). *Edebiyat Ne İşe Yarar?* (E. Ayhan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gönen, M. ve Veziroğlu, M. (2017). Çocuk edebiyatının genel hedefleri. M. Gönen (Ed.) Çocuk edebiyatı içinde (ss. 1-13). Ankara: Eğiten Kitap.
- Grabe, W. (2010). Reading in a second language. R. B. Kaplan (Ed.) *The Oxford handbook of applied linguistics* içinde (ss. 88-99). New York: Oxford University Press.
- İlter, B. (2015). *Bibliyoterapi tekniğinin üstün yetenekli çocukların mükemmeliyetçilik düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Karacan Özdemir, N. (2016). Deneysel bir çalışma: Bibliyopsikolojik danışmaya dayalı özgüven geliştirme programının 6. sınıf öğrencilerinin özgüven düzeylerine etkisi. *İlköğretim Online*, 15(1), 136-147. doi:http://dx.doi.org/10.17051/ıo.2016.59570
- Karagöz, B. (2015). Kendilik değerini koruma bağlamında çocuk edebiyatı eserlerinin kullanımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 486-493.
- Koçak, Ş. (2017). Sınıf yönetiminde, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) olan çocukların tanınması üzerine bibliyoterapik bir çalışma (Çalığışu örneği). *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 13(5), 151-192.
- Leana-Taşçılar, M. Z. (2012). Üstün zekâli ve yetenekli öğrencilerin de bulunduğu sınıflarda bibliyoterapi kullanımı: Model önerisi. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 2(2), 118-136.

- Llosa, M. V. & Fuentes, C. (2014). *Edebiyata övgü* (C. Üster, Çev.). İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Maidman Joshua, J. & DiMenna, D. (2000). *Read two books and let's talk next week using bibliotherapy in clinical practice*. Canada: John Wiley & Sons, Inc.
- Öncü, H. (2012). Bibliyoterapi yönteminin okullarda psikolojik danışma ve rehberlik amacıyla kullanılması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 147-170.
- Öner, U. (2007). Bibliyoterapi. Çankaya Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi *Journal of Arts and Sciences*, 7, 133-150.
- Proust, M. (2016). *Yaratıcı okurluk* (A. Günay, Çev.). İstanbul: Palto Yayınevi.
- Riordan, R. J. & Wilson, L. S. (1989). Bibliotherapy: Does it work? *Journal of Counseling and Development*, 67(9), 506-508.
- Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2013). Çocuk ve edebiyat. İzmir: Tudem.
- Stamps, L. S. (2003). Bibliotherapy: How books can help students cope with concerns and conflicts. *The Data Kappa Gamma Bulletin*, 70(1), 25-29.
- Şirin, M. R. (2016). Çocuk, çocukluk ve çocuk edebiyatı. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Turan, K. (2005). Arkadaş edinme güçlüğü çeken çocukların problemlerini çözmede çocuk edebiyatından yararlanma. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 124-135.
- Ülper, H. (2009). *Okuma ve anlamlandırma becerilerinin kazandırılması*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yeşilyaprak, B. (2008). Bibliyoterapi: Okuma ile sağaltım. *Çocuk Çocuk*, 82, 20-22.
- Yılmaz, E. (2012). Türk çocuk yazınında ana karakter konumundaki çocukların dil kullanımları üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. S. Sever, C. Aslan, S. Canlı, Ş. Önal, B. Çıldır, S. Karagül, B. N. Doğan ve Ö. İnce Samur (Yay. Haz.) 3. *ulusal çocuk ve gençlik edebiyatı sempozyumu bildiriler ve atölye çalışmaları kitabı içinde* (ss. 491-496). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yılmaz, M. (2014). Bilgi ile iyileşme: Bibliyoterapi. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(2), 169-181.